

ARCHÍVUM

FERENCZI SÁNDOR***A szuggesztió és a hipnózis pszichoanalízise***
(The psycho-analysis of suggestion and hypnosis)**(1912)***

Az én elképzelésem a szuggesztióban és hipnózisban szerepet játszó pszichés folyamatokról részben több éves orvosi gyakorlatom során szerzett személyes tapasztalaton, ám leginkább az új pszichológiai és pszichoterápiás vizsgálati módszer és gyógymód, a pszichoanalízis tényein alapul, amit, ahogy az köztudomású, S. Freud professzornak köszönhetünk.¹

A pszichoanalízist eredetileg hipnotizált neurotikus pácienseken alkalmazták. Miután a szokásos módszerekkel alvást idéztek elő, a hipnotikus hipermnéziát – az emlékezet erejének ezen állapotra jellemző megnövekedését – használták fel arra, hogy felélesszék azokat az aktív, ám tudattalan

* Ferenczi Sándornak magyarul – most először – közreadott írása eredetileg csak 1912-ben, Londonban jelent meg a *Transaction of the Psycho-Medical Society* kiadványában (Vol. III. Part IV pp. 3-11.), A. Newbold fordításában. Az írás feltehetően Ferenczinek az 1911. február 12-én a budapesti Orvosi Körben tartott előadásának egy népszerűsítő változata, amely a *Gyógyászatban* 1910-ben „A hipnózis és szuggesztió psycho-analyse” címmel megjelent írására épült, és amelyet a *Zentralblatt*nak szánt (lásd Freud-Ferenczi levelezés I/1. kötet 375-376). Németül azonban nem jelent meg. Az angol változattal kapcsolatban Ferenczi 1912. ápr. 25-én Freudhoz írt levelében így ír: „A Society for Psychical Research felkért, írjak cikket a *Proceedings* számára. »A hipnózis és a szuggesztió új felfogása« című írást adom nekik.” Azonban a Society for Psychical Research visszautasítja a „hipnózis-tanulmányt”, amit ezután Ferenczi átenged a »Psycho-Medical Society«-nak (lásd Ferenczi Freudhoz, 1912. okt. 28., *Levelezés* I/2. kötet, 84.; 143.; 146.). Az angol változat megjelenéséről Ferenczi az *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*ben (1913 [1], S. 94.) számol be, egy mindössze négy soros autoreferátumban.

Az írás – ahogy ezt korábban véltük – nem azonos a „Szuggesztió és pszichoanalízis” c. írással. A Bálint Mihály szerkesztette, legutóbb a *Schriften zur Psychoanalyse* II. kötetében megjelent Ferenczi-bibliográfiai összeállítás, és a *Thalassa* egy korábbi számában megjelent, utóbb említett írás jegyzetében (*Thalassa*, 2006, 2-3: 187. oldal), e két írás azonosságára vonatkozó adat téves.

A jelen közlésben a jegyzetek a tanulmány végére kerültek, a szerkesztői és fordítói kiegészítések szögletes zárójelben vannak feltüntetve. (A szerk.)

emlékeket², amelyek a hisztériás tünetek gyökerei, és az így szerzett tudást ezen állapotok gyógyításában alkalmazzák.

Dr. Freudnak később sikerült egy módszert, a „szabad asszociáció” módszerét kifejlesztenie, amely lehetővé tette, hogy pszichoanalízist végezzen éber állapotban is, függetlenül a hipnózistól. Ám be kell látni, hogy a pszichoanalízis sokat köszönhet a hipnózisnak, nemcsak azért mert a kezdeteket jelentette, hanem mert alapvető elméletek, mint például a tudattalan lelkiállapotok elmélete, eredtek belőle.

A két tudományág közötti kapcsolat nem bizonyult hosszú életűnek, és a pszichoanalízis hamarosan készen állt arra, hogy visszafizesse tartozását a hipnotikus kísérletezésnek, mégpedig azáltal, hogy a tudattalan tartalmáról és lelki mechanizmusairól szerzett ismereteit a szuggesztív és hipnotikus lelki folyamatok magyarázatára alkalmazza. Az első lépést ebben az irányba maga Freud tette meg, egy rövid megjegyzéssel a „*Három értekezés a sexualitás elméletéről*” című munkájában (18. megjegyzés, 54. o.).³ Ebben azt a véleményét fejezte ki, hogy „a hipnózis lényege a libidónak a hipnotizáló személyhez való tudattalan rögzítődésében keresendő (melyet a nemi ösztön mazochisztikus összetevője hoz létre).⁴

Az ebben a témában végzett későbbi kutatásokban teljes egészében igazolni tudtam Freud ezen elképzelését, és számos tekintetben ki is tudtam egészíteni.⁵ Célom, hogy ebben a cikkben felvázoljam e kutatás legfőbb eredményeit.

A hipnózis tudományos magyarázatára irányuló korábbi próbálkozások helytelenek voltak. Charcot elmélete, miszerint a hipnotikus kísérletekben alkalmazott szenzoros ingerlés (a fejbőr dörzsölése, fénylő tárgyak optikai fixációja, monoton akusztikus hatások) „reflektorikus” hipnózist hoz létre, valójában nem magyarázat. Csupán a tények leírása és a „reflex” szó fiziológiai felfogása, amely semmilyen módon nem igazolt. A „reflex” hasonló módon jól alkalmazható a legbonyolultabb pszichés jelenségek magyarázatára is. Haladást jelentett azonban Liébeault és Bernheim álláspontja, miszerint minden hipnózis szuggesztív következtében áll elő, mégpedig az alvás képzetének szuggesztívójával. Janet is azon a véleményen van, hogy a szuggesztív disszociációhoz vezet a „médiüm” elméjében, amellyel a szuggeráló hatalmat szerez a médiüm személyiségének egy, az énről lehasadt része felett.

Ezen elméletalkotók mindegyike abba a hibába esik, hogy egy ismeretlen jelenséget (hipnózis) egy másik ismeretlen jelenséggel (szuggesztív) próbál magyarázni. Mindegyik igen helytelen magyarázatot ad a „disszociáció” okára, és míg túlbecsülik a szuggeráló hatását, túl kevésbé veszik figyelembe a hipnotizált „médiümök” igen változatos személyiségét.

A pszichoanalitikus vizsgálatok határozottan igazolják, hogy a hipnotizőr erőfeszítései nem szükségszerűen hozzák létre a „disszociáció állapotát” a médiümben. Bizonyos értelemben minden egyén elméje állandóan „diszszociált”,

mivel a tudatos lelki folyamatok egyidőben zajlanak a tudattalanokkal. Ezért könnyen feltételezhető, hogy egy sajátos disszociáció, azaz a médium bizonyos tudattalan törekvéseinek állandó jelenléte szükséges feltétele a szuggesztív (és hipnotikus) folyamatok létrejöttének. Más szóval a munka legnagyobb részét nem a hipnotizőr vagy a szuggeráló végzi el, hanem az egyén maga, akit ez idáig tévesen tekintettek a „szuggesztív” módszerek tárgyának. Eszerint a „médium” tudattalan mentális ereje valóban aktív, míg a korábban mindenhatónak vélt hipnotizőrnek most meg kell elégednie a médium által használt tárgy szerepével, mely tudattalanjának egyéni és időleges hajlamai szerint alakul.

A pszichoanalízisnek valóban sikerült megmutatnia, hogy érzések és elképzelések komplexusai léteznek a tudattalanban, amelyek magyarázzák egyes emberek hipnózisra vagy szuggesztióra való fogékonyságát.

Freud és követői vizsgálódásai igazolták, hogy azon lelki törekvések, melyek hasznavehetetlennek vagy értelmetlennek bizonyultak az egyéni fejlődés szempontjából eltűnhetnek a tudatosságból, ám nem vesznek el. Csupán távol vannak tartva a tudatos mentális aktivitástól és annak lehetőségétől, hogy vélekedésekben és cselekedetekben nyilvánuljanak meg: ahogyan Freud mondja, ki vannak szorítva a tudatból. De még a normális személyekben is újra megjelenhetnek bizonyos feltételek között, például akkor, ha a figyelem elterelődik (a véletlen vagy „tünet-cselekvések” által), a szenvedélyes izgatottság körülményei között, az álmokban, amelyekben a morális cenzúra kevésbé működik, a szellemes megjegyzésekben és a „szabad asszociációban”, amelyben a szándékos gondolkodás készakarva akadályozott. A fejlődés során legerősebben elfojtott gyermeki impulzusok a következők: a naiv infantilis elbizakodottság, a gyermeki kegyetlenség, és minden lehetséges dolog, akár a „legpiszkosabbak” megszállásában és megízlelésében lelt feltűnő élvezet. A gyermek e rossz szokások felett különböző módokon győzedelmeskedhet. Reakció képzeteket (mint például a szégyen, undor, erkölcsi helytelenítés) fejleszthet ki velük szemben, amelyek féken tartják e hasznavehetetlen törekvéseket, vagy egyszerűen a tudattalanba szorítja őket, ahol változatlanul fennmaradnak, és ahonnan alkalmanként felszínre bukkanhatnak mint beteges vágyak. Rendszerint a gyermek mindkét úton megpróbál megnyugvást találni.

Érdemes megjegyezni, hogy a gyermek normális lelki fejlődésben van egy szakasz, amelyet nem jellemez makacsság, engedetlenség, önfejűség és önállóság, hanem a nyomasztó vágy a vakhitre, a kritika nélküli engedelmeskedésre és a magasabb hatalomnak való alávetettségre. A hatalom, amelynek a gyermek először hódol be oly nagy hevességgel mindig a szülei hatalma (vagy azon személyeké, akiknek hatalma van felette), ezen odaadás mozgatórugója pedig erős vágya, hogy elnyerje szeretetüket. A gyermek önként és vakon engedelmeskedik anyjának, mivel tudja, hogy meg lesz jutalmazva, de ugyancsak öröm számára, hogy engedelmeskedjen tekintélyt parancsoló apjának, és így elkerülje a